

язык // Тетр. переводчика: Научно-теоретический сборник. – М., 1972 – Вып. 9. – С. 45-49.
6. *Норинский В.А.* О переводе английских адвербиальных глаголов (на материале романа Харпер Ли “Убить пересмешника”) // Теорія і практика перекладу; Республ. міжвід. наук. зб. – К., 1981. – Вип.5. – С.98-103. 7. *Франко І.* Захар Беркут: Роман / Микола Костомаров. Чернігівка: Повість – К. Укр. Центр духовної культури, 1994. – 312 с. 8. *Alarcón, Pedro Antonio de.* El sombrero de tres picos. – Madrid: A. L. Mateos S. A., 1994 – 112 p. 9. *Le Dorze G., Nespoulous J.-L.* Processus de lexicalisation: modèles psycholinguistiques et leur application à l'étude de l'aphasie et de la traduction // Meta: Journal des Traducteurs. – Montreal., 1984. – №1. – P. 68-80. 10. *Frankó I.* Zajar Berkut (пер. С. Ризванюка). К.: Dnipro, 1983. – 199 p.

Хижняк Н.С., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ІСПАНЦІВ В УСТАЛЕНИХ НАРОДНИХ ПОРІВНЯННЯХ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються образні концептуально-усталені іспанські порівняння, аналізуються їхні семантичні та стилістичні особливості, а також шляхи їхнього відтворення в художньому перекладі. З'ясовується відмінність між концептуально-усталеними порівняннями та мовно-усталеними та, яким чином це впливає на процес та результат перекладу.

Ключові слова: концептуально-усталені порівняння, мовно-усталені порівняння, концепт, перекладацькі трансформації.

В статті рассматриваются образные концептуально-устойчивые испанские сравнения, анализируются их семантические и стилистические особенности, а также пути их воссоздания в художественном переводе. Проводится разграничение между концептуально-устойчивыми сравнениями и сравнениями-фразеологизмами, исследуется, каким образом это влияет на процесс и результат перевода.

Ключевые слова: концептуально-устойчивые сравнения, сравнения-фразеологизмы, концепт, переводческие трансформации.

The article deals with conceptual stock comparisons of the Spanish language. Their semantics and stylistic peculiarities as well as the ways of their reconstruction in the literate translation are analyzed. The difference/distinction between conceptual stock comparisons and language stock comparisons and its impact on the process and result of the translation are explored.

Key words: conceptual stock comparisons, language stock comparisons, concept, translation procedures.

Образне, або ж асоціативне, порівняння є одним із найуживаніших стилістичних засобів, притаманних як живому розмовному мовленню, так і авторським засобам створення художнього образу. Звернення мовної особистості до порівняння обумовлюється, в першу чергу, його властивостями як засобу когніції, оскільки саме через порівняння мовець має змогу виразити те, що не вдається виразити прямими номінативними засобами. Порівняння можуть поділятися на усталені та авторські, оригінальні, створені власне уявою та світобаченням письменника. Під усталеними порівняннями розуміємо такі порівняння, які ввійшли у вжиток у певній мовній спільноті і тому, як правило, фіксуються в словниках. Фразеологізація усталених порівнянь обумовила методику їхнього дослідження, а саме використання лексикографічних джерел.

Об'єкт дослідження становлять концептуально-усталені порівняння іспанської мови та їхні українські відповідники. **Предмет** дослідження полягає у вивченні шляхів досягнення адекватності перекладу концептуально-усталених порівнянь іспанської мови. **Мета дослідження** – виявлення збігів та розбіжностей у мовній та концептуальній картині світу іспанців та українців, що впливає на вибір перекладацької стратегії. В основу розвідки лягла суцільна вибірка усталених фразеологізованих порівнянь в іспанських та українських фразеологічних словниках, а також твори іспанських письменників ХХ століття: М. Рівас, Б.Ібаньес, Х. Гойтісоло та К.Х.Села.

Усталені порівняння – це порівняння, які є загальноновживаними в мові як за формою, так і за денотатом порівняння. Наприклад, порівняння *como un tronco* кваліфікується як усталене за своєю формою (не можна сказати, наприклад, *dormir como madera**, *dormir como una piedra** чи навіть *dormirse como tronco**) і за денотатом, який лежить в його основі – «колода». Водночас, під час вибірки усталених порівнянь із лексикографічних джерел та творів іспанських письменників, в першу чергу, була зафіксована значна кількість порівнянь, основа яких є спільною для ідеостилу багатьох письменників, проте лише деякі з таких порівнянь фіксуються лексикографічними джерелами. Така особливість дозволяє говорити про те, що в такому випадку спостерігається усталеність не стільки лексична, скільки концептуальна, тобто для конкретної мовно-культурної спільноти певний концепт складає основу для низки порівняльних констукцій, і в цьому концепті актуалізується сема, що визначається мовною спільнотою як релевантна. Ми послуговуємось терміном «концепт», оскільки йдеться, в першу чергу, про психомисленневий компонент, який, за нашими спостереженнями, є частотним у мовленні багатьох сучасних іспанських письменників, зокрема і при використанні ними порівняльних констукцій. О.О.Селіванова визначає концепт як інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [Селіванова 2006, 256].

О.Лурія [цит. за Селівановою 2006, 257] говорить про наявність вербалізованих (стійких) та невербалізованих (нестійких) концептів, зважаючи на автономність процесів мислення та вербалізації. В центрі нашої розвідки саме усталеність концептів образних порівнянь або ж, концептуально усталені порівняння. Такий інтерес до них викликаний в першу чергу тим, що якщо мовно-усталені порівняння фіксуються лексикографічними джерелами і їхній переклад не становить значних проблем (в своїй більшості,

окрім деяких випадків, коли у мові перекладу бракує певних фразеологічних засобів, що в термінах теорії перекладу розглядається як «лакуни»), то відтворення концептуально усталених порівнянь суттєво ускладнює роботу перекладача.

Важливо провести розмежування порівнянь усталених за формою (тобто фразеологізмів) та концептуально усталених порівнянь, в основі яких лежить певний концепт, проте порівняльна структура не набула форми фразеологізму. Проводячи межу між ними, логічним видається виділення трьох основних рис, які відрізняють ці дві подібні, проте суттєво відмінні структури:

1) Виходячи з того, що концепт це – семантичне утворення, відзначене лінгвокультурною специфікою, таке, що тим чи іншим чином характеризує носіїв певної етнокультури [Маслова 2004, 36], можна стверджувати що концепт – поняття ширше за лексичну одиницю і може бути вербалізованим різними лексичними елементами. Водночас, слово – засіб доступу до концептуального значення і може представляти різні концепти [Селіванова 2006, 256]. Порівняльні структури, в основі яких лежить спільний концепт, є концептуальними синонімами і можуть вважатись концептуально-усталеними.

2) Коло концептуально-усталених порівнянь – ширше за коло мовно-усталених, тобто фразеологізмів. Як відомо, усталені порівняння належать лексичній системі мови і є фразеологізмами, а фразеологізми лише частково допускають варіації в своїй лексико-семантичній структурі. На відміну від таких конструкцій концептуально усталені порівняння можуть варіюватись у своєму вербальному оформленні, але залишаються незмінними у своїй концептуальній основі. Часто до парадигми концептуально усталених порівнянь входять лексично-усталені порівняння, проте таке явище не є обов'язковим і не всі мовно-усталені порівняння є концептуально збагаченими (наприклад *білий як стіна*, *blanco como pared*: такі порівняння не містять принаймні потужної концептуальної бази, на відміну від таких, як, наприклад, *лютий мов звір*).

3) Суттєвою відмінністю між мовно- та концептуально-усталеними порівняннями є те, що концепт – це наслідок культурного буття людини, а тому він завжди актуальний, його значення не «стирається» з часом, в той час як багато мовно-усталених порівнянь з часом втрачають свою прив'язку до об'єкта порівняння, залишається лише оболонка того, що раніше мало значення для мовця. З приводу цього Хосе Ортега-і-Гассет говорить, що на сьогоднішній день люди говорять граючись, мова перестала бути тим засобом спілкування, яким вона була тисячі років назад і люди, коли щось говорять вже не мають на увазі те, що саме закладено в сказаних ними словах [Ortega y Gasset 1994, 302-304]. Наприклад: *más feo que Picio* без попереднього пояснення та уточнення прикметника *feo* втратило б своє значення і було б незрозумілим для реципієнта. Це дозволяє говорити про те, що раніше такі порівняння (на даний час усталені) були усталені концептуально і лише з часом постійне вживання однієї форми такого порівняння перетворило його на мовно-усталене, тобто на фразеологізм.

Оскільки концепти породжуються у процесі узагальнюючої діяльності людини, їхнє розуміння є фундаментальним для перекладу (особливо художньої літератури, оскільки саме цей різновид літератури дозволяє реалізувати весь семантичний потенціал лексем для вербалізації того чи іншого концепту). Адекватне сприйняття концептів іншомовної культури та їхніх «мовленнєвих оболонок» є засадничим для досягнення в кінцевому результаті адекватного перекладу.

Розглянемо кілька прикладів концептуально усталених порівнянь та проаналізуємо їхні лінгвальні та узуальні особливості, з огляду на концептуальну основу порівнянь, що є релевантним для перекладу.

Наприклад, у творах вищезгаданих іспанських письменників маємо 27 випадків вживання порівнянь, основою яких виступає денотат “niño/niña” – «дитина, хлопчик, дівчинка»:

– *De estas entrevistas salía siempre entre vehementes abrazos y bajo una lluvia de besos ruidosos de aquella grandullona, que expresaba su alegría manoseándolo irrespetuosamente como si fuese un niño* (La maja desnuda, 1998, 437).

– *El llamado Romualdo, a quien yo conocía de acarrear sacos de piñas como niño que era de Altamira, carraspeó, como un viejo fumador de picadura y leyó con una voz increíble, espléndida, que parecía salida de la radio de Manolo Suárez, el indiano de Montevideo* (La lengua de las mariposas 2002, 32).

– *La Filo es como una criatura, es igual que un niño pequeño, que un niño de seis años* (La colmena 1990, 87).

Фразеологічний словник іспанської мови [Seco 2004, 1058; 182; 687] фіксує усталені порівняння з лексемою *niño/bebé*: *como niño con zapatos nuevos, como un bebé, como a un niño*, проте жодний з наведених прикладів не фіксується словником. Водночас порівняння з концептом ДИТИНА зустрічається у всіх без винятку аналізованих нами авторів, зокрема порівняння *como si fuese un niño*, яке є досить частотним. Кожне з наведених порівнянь містить концепт ДИТИНА, який слугує основою порівняння, однак оформлений кожним автором по-різному: *como si fuese un niño, como niño que era de Altamira, como una criatura, igual que un niño pequeño, igual que un niño de seis años*.

Порівняння *como si fuese un niño* та *igual que un niño pequeño* практично ідентичні і відмінність їх полягає лише в тому, у який спосіб вони вводяться в речення: за допомогою сполучників *como si* та *igual que*, а також означення *pequeño* в другому прикладі, яке по суті не вносить суттєвих змін у порівняльну конструкцію, оскільки концепт ДИТИНА вже містить сему «маленький». Подібне спостерігаємо і в прикладі *igual que un niño de seis años*, де автор вдається до конкретизації шляхом додавання лексичних елементів на позначення віку дитини – шість років. Таке уточнення семантично співпадає з порівнянням *igual que un niño pequeño*, оскільки основною семою уточнення «шестирічна дитина» є сема «маленька». Особливої уваги заслуговує порівняння *como niño que era de Altamira*, оскільки концепт ДИТИНА розширюється за рахунок назви географічної місцевості – Альтаміра, яка відома тим, що там були знайдені печери, стіни яких розмальовані настінними малюнками, що датуються 15-12 тисячоліттям до н.е. Таким чином можна припустити, що концепт ДИТИНА в таких випадках актуалізує та інтенсифікує сему наївності, невинності об'єкта порівняння.

І нарешті, порівняння *como una criatura* підтверджує ідею усталеності концептів, оскільки лексикографічні джерела не фіксують такого порівняння, проте іменники *criatura* та *niño* – синоніми, а отже відносять нас до одного і того ж об'єкта порівняння, хоча формально вони не є усталеними. Таким чином, вищезгадані порівняльні конструкції дозволяють говорити про усталеність концептуальну, а не суто лінгвальну.

З точки зору теорії та практики перекладу релевантним є визначення підходів до перекладу таких порівнянь. З'ясувавши, що значна кількість концептуально-усталених

порівнянь – це не фразеологізми, а отже вони не фіксуються лексикографічними джерелами, закономірно говорити про складність перекладу таких порівнянь. Пояснюється це відсутністю зафіксованого відповідника мови перекладу у лексикографічних джерелах.

Якщо концептуально усталені порівняння співпадають з мовно-усталеними, питання їхнього перекладу розв'язується в руслі проблематики перекладу фразеологічних одиниць. Труднощі перекладу можуть виникати при перекладі тих порівнянь, де «оболонка» концептуально усталеного порівняння містить лексичні елементи, що наближають його до мовно-усталеного порівняння або, навпаки, ця «мовленнева оболонка» суттєво відрізняється від мовно-усталеного порівняння, але концепт, закладений в їхню основу залишається спільним. В першому випадку перш за все необхідно з'ясувати чи співпадають концепти, що лежать в основі таких порівнянь, з концептом усталеного порівняння і, якщо так, можливий варіант заміни концептуально-усталеного порівняння мовно-усталеним мови перекладу. В другому випадку, на перший погляд, логічним видається буквальний переклад концептуально-усталеного порівняння. Однак небезпека полягає в тому, що за буквально перекладеною «вербальною оболонкою» в двох мовах може стояти різна асоціативна база асоціюючих в обох мовах концептів. Тому важливо провести аналіз на когнітивно-концептуальному рівні задля з'ясування спільного та відмінного у «вербальних оболонках» концептуально-усталених порівнянь.

З точки зору іспансько-українського перекладу важливим є визначення спільних та відмінних рис концептуальної бази, що лягла в основу мовно- та концептуально-усталених порівнянь. З цією метою проаналізовано лексикографічні джерела української мови та переклади іспанських порівнянь.

У Фразеологічному словнику української мови зафіксовано два порівняння, що містять лексичні елементи, які вербалізують концепт ДИТИНА: *як малий дитині (догодждати), як дитина після маківки (міцно, безтурботно спати)*. Основною семою першої порівняльної конструкції є вередливий, а другої – безтурботний. Варто зазначити, що дитина в будь-якій країні світу асоціюється з «невинністю, наївністю, простотою», а тому про усталеність концепту ДИТИНА можна говорити саме з точки зору цих характеристик.

Можна стверджувати, що концепт ДИТИНА як в українській, так і в іспанській мові містить низку спільних конотацій, що значно полегшує роботу перекладача. Так у перекладі вищенаведених прикладів з концептом ДИТИНА перекладачі практично без змін відтворюють такі порівняння українською мовою, що є виправданим зважаючи на співпадіння значень концептів та їхніх вербальних оболонок в обох мовах:

– *De estas entrevistas salía siempre entre vehementes abrazos y bajo una lluvia de besos ruidosos de aquella grandullona, que expresaba su alegría manoseándolo irrespetuosamente como si fuese un niño* (La maja desnuda 1998, 437).

– *Коли після таких побачень митець збирався додому, здоровенна донька рвучко ханала батька в обійми й осипала градом лунких поцілунків, крутячи його в своїх руках, мов малу дитину* (Маха гола 1980, 240).

В українському перекладі порівняльна конструкція *como si fuese un niño* відтворена практично дослівно: *мов малу дитину*. На відміну від оригінала автор вдається до конкретизації за допомогою прикметника «мала», що не змінює суті порівняльної конструкції. Окрім цього, українська порівняльна конструкція є не лише концептуально, але й мовно-усталеною на відміну від її іспанського відповідника.

Біокремлення та розуміння концептуально усталених порівнянь дозволяє ідентифікувати та полегшити сприйняття таких порівнянь на когнітивному рівні процесу перекладу, а отже сприятиме досягненню адекватності перекладу на текстовому рівні.

1. *Бласко Ібаньєс Вісенте* Маха гола. Кров і пісок (пер. Віктор Шовкун) – К.: Дніпро, 1980 – 573 с. 2. *Гойтісоло Хуан* Острів (Пер. Ж.Коневої та Г.Венгрєнівської) – К.: Дніпро – 1971 – С. 131-249. 3. *Каміло Хосе Села* Вулик (пер. П.Соколовський, А.Собуцький) – К.: Дніпро, 1979 – 214 с. 4. *Мануель Рівас* Мова метеликів// Всесвіт, №7-8 – 2006 – С.107-112 5. *Маслова* Когнитивная лингвистика: Учебное пособие. – Минск.: Тетра-Системс, 2004. 6. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія – Полтава.: Довкілля-К, 2006 – 716 с. 7. Словник фразеологізмів української мови/ *під ред. В.О.Винник* – К.: Наукова думка, 2003 – 1097 с. 8. *Сурмач О.Я.* Концепт як мовно-ментальний феномен у когнітивній лінгвістиці – <http://bulletin.cdu.edu.ua/base/2008/v116/v116pp128-135.pdf> 9. *Blasco Ibáñez Vicente* La maja desnuda – Madrid: Edición de Tomás, 1998, – 475 p. 10. *Cela Camilo José* La colmena// Obras completas Madrid, Ed. Destino, 1990 – pp. 7-336. 11. *Juan Goytisolo* La isla – Barcelona: Seix Barral, 1969 – 157 с. 12. *Manuel Rivas*, ¿Qué me quieres, amor? – Madrid, Ed. Alfabuara – 2002 – P. 31-36. 13. *Ortega y Gasset José* Miseria y esplendor de la traducción// Textos clásicos de teoría de la traducción – Madrid: Cátedra, 1994 – pp. 299 – 308 14. *Seco M.* Diccionario fraseológico documentado del español actual. Locuciones y modismos españoles. Madrid, Aguilar lexicografía, 2004.

Циркунова І.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ШЛЯХИ ВІДТВОРЕННЯ ЛОКАТИВНИХ ПРЕДИКАТІВ В ПЕРЕКЛАДІ З ІСПАНСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

*У статті розглядаються шляхи відтворення в перекладі з іспанської українською мовою речень з локативним предикатом, на прикладі дієслова *estar*. Проаналізований матеріал дозволяє виявити деякі закономірності, особливо залежність вибору відповідника від семантики іспанського дієслова у функції локативного предикату та від характеру дії, що ним позначається.*

Ключові слова: локативний предикат, локалізатор, предикат, дієслово, *estar*, локативність, стан, суб'єкт.

*В статье рассматриваются пути воспроизведения в переводе с испанского на украинский язык предложений с локативным предикатом *estar*. Проанализированный материал позволяет выяснить некоторые закономерности, в частности зависимость выбора соответствия от семантики испанского глагола в функции локативного предиката, а также от характера действия, которое им обозначено.*